

ROZLIČNOSTI A ROZHOVORY**PERPETUUM MOBILE JAZYK. RETROVIEW
S PROFESOROM ĽUBOMÍROM KRALČÁKOM***Jana Wachtarczyková – Ľubomír Kralčák*

Tento rozhovor nadväzuje na náš dialóg s profesorom Ľubomírom Kralčákom spred desiatich rokov, publikovaný v časopise Slovenská reč pod názvom *Mat' v sebe aspoň drobnú iskričku objavnosti* (2015). Návraty k rozprávaniu majú svoju prirodzenú logiku aj motiváciu: sú pokračovaním príbehu a novým vstupom do prúdu času. Rozhovor sa neuzatvára tým, že bol raz vyslovený a zapísaný. Po rokoch sa k nemu možno vrátiť, položiť ho do iného svetla a pozorovať, čo sa zmenilo v odpovediach, v otázkach, v spoločnosti aj v nás samých. Medzičasom sa v žurnalistickej praxi¹ začali výraznejšie uplatňovať aj takéto „návratové interview“. V našom prípade ostávame pri tlačenej podobe a prvým respondentom v žánri retroview je prof. PaedDr. Ľubomír Kralčák, PhD. Rozhovor sa uskutočnil pri príležitosti jeho životného jubilea.

Narodil sa 5. 4. 1955 v Nitre a v meste pod Zoborom doposiaľ žije a pracuje. Jeho odborné záujmy sú stále rozmanité a rovnako rád sa venuje otázkam súčasného

¹ Predovšetkým v časopise Reflex, ktorý tento formát nazýva retroview.^[1] Ide o retrospektívne rozhovory s osobnosťami, ktoré už predtým časopisu poskytli interview; v Reflexe majú podobu podcastu a úryvku z rozhovoru v printovej verzii.

jazyka na rovine syntaxe, morfológie či frazeológie, ako aj dejinám spisovnej slovenčiny alebo paleoslavistiky. Stále pôsobí ako pedagóg na Katedre slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Tomuto pracovisku dodáva garanciu profesionality, ale aj punc ľudskej vnímavosti a všeobecnej kultivovanosti.

Svojou prácou nadobudol renomé a uznanie v slovenskom aj širšom slavistickom vedeckom priestore. Ocenenie za vedeckú tvorbu získal jeho originálny koncept genézy slovanských písmen v podobe monografie *Pôvod hlaholiky a Konštantínov kód* (2014). Za túto publikáciu mu bola udelená Cena dekana FF UKF, ako aj Mimoriadna cena rektora UKF a napokon aj Prémia Literárneho fondu za rok 2014 za vedeckú a odbornú literatúru v kategórii spoločenských vied. Za svoju dlhoročnú pedagogickú a vedeckú činnosť bol ocenený viackrát, novšie v roku 2019 Pamätnou medailou rektora UKF pri príležitosti 60. výročia vysokoškolského vzdelávania vyjadrujúcou uznanie za dlhoročnú prácu v prospech UKF. V roku 2023 mu dekan FF UKF udelil Pamätnú medailu za významný prínos k rozvoju FF v Nitre pri príležitosti 30. výročia jej vzniku.

Za posledných desať rokov prispel Ľ. Kralčák do jazykovednej spisby mnohými príspevkami z oblasti súčasnej slovenčiny, napr. *Aktuálna báza spisovnej normy* (2017a), *Aktuálna kultivovaná norma a dynamické tendencie v morfológii súčasnej slovenčiny* (2017b), *Dynamika spisovnej variety súčasnej slovenčiny* (2022a), ale aj z oblasti historickej jazykovedy, napr. *Explanačný základ Štúrovej gramatiky* (2017c), *Henrich Bartek a teória spisovného jazyka v tridsiatych rokoch 20. storočia* (2017d), *Ludovít Štúr a formovanie spisovnej slovenčiny* (2017e). Odpovedal na otázky, *Prečo je cyrilo-metodská tradícia súčasťou našich kultúrnych dejín* (2017f), alebo čím je Štúrovo dielo – *Štúrova Nauka reči slovenskej ako kodifikačný text* (2017g). Je spoluautorom vysokoškolskej učebnice pre výučbu štylistiky *Jazyk ako text* (Hlavatá a kol. 2019).

Vo výskume syntaxe ho zaujal *Syntaktický izomorfizmus a špecifické typy príslovkových určení* (2022b). Svoj beztak široký tematický záber ešte rozšíril aj o výskum slovenčiny mimo územia Slovenska v projekte *Výskum enklávnej slovenčiny vo Vojvodine* (2020 – 2021). Podrobnejšie sú významné práce prof. Kralčáka uvádzané v perexe k predchádzajúcemu rozhovoru (Wachtarczyková – Kralčák 2015) a jeho doterajšia publikačná činnosť je spracovaná v rámci edície Slovenskí jazykovedci (do roku 2020), ktorá je dostupná na stránke JÚĽŠ SAV.^[2] Profesor Ľ. Kralčák je autoritou a stabilnou oporou pri vedecko-organizačnej činnosti našich inštitúcií. Pôsobí vo Vedeckej rade JÚĽŠ SAV a je dlhoročným členom redakčnej rady časopisu Slovenská reč.

Jana Wachtarczyková: Pán profesor, rozhovor s vami pri príležitosti vášho životného jubilea sme pripravovali v roku 2015. Vtedy nikomu z nás nenapadlo, že

interview s tým istým respondentom pre to isté médium by sa mohlo opakovať. Ale za tých 10 rokov sa toho toľko zmenilo a toľko nových vecí nás zahltilo, že respondenti, žánre a témy podliehajú určitej verifikácii časom. A niežeby nebolo dosť lingvistov, ktorí medzičasom dospeli do interviewovateľného veku 60 rokov, ale rozhovor je typ interakcie, ktorá preferuje istoty a umocňuje kontinuitu. A opakovanie je zdrojom dobrých návykov i nástrojom tradície. Sú ľudia, ktorí najradšej navštevujú vždy nové miesta, a tí, ktorí sa radi vracajú tam, kde sa cítili dobre. Ale všetci sa radi vracajú k dobrým rozhovorom. Takými rozhovormi sa dá vstupovať do rieky času vždy novými brodmi, s novou skúsenosťou a poznaním, ale vždy s pocitom určitej istoty spoločne zažitého a zdieľaného.

A retroview je takým návratom – do známej krajiny rozhovoru, kde sa človek cíti dobre ako doma – nemusíme sa predstavovať, ale môžeme sa hneď opýtať na to, čo je nové. V akej životnej konštelácii sa nachádzate, v akom rozpoložení? Ako prešlo tých 10 rokov? Viete takto s odstupom povedať, čo bolo zásadné, čo efemérne, čo malo a stále má vplyv na vaše smerovanie?

Lubomír Kralčák: Desať rokov môže byť na osobnú bilanciu dosť, ale aj málo. Mne to desaťročie ubehlo vari až príliš rýchlo. Možno mám ten pocit preto, že som nepracoval na takých zásadných a rozsiahlych projektoch ako v období predtým. Ani som nestihol toľko bádateľských aktivít, koľko som pôvodne zamýšľal. Ono to má, samozrejme, určité osobné príčiny, no budem trochu alibista a niečo prisúdím aj rastúcemu veku. Pokiaľ ide o moje vedecké smerovanie, to sa vlastne nijako nezmenilo. Zostal som pri preferovaní oboch základných oblastí môjho jazykovedného výskumu, teda stále sa zaoberám nielen súčasnou slovenčinou, ale aj jej históriou. Súčasnej slovenčiny sa týkajú otázky normy, predovšetkým jej dynamiky, teórie spisovného jazyka, syntaktických štruktúr; môj jazykovohistorický výskum je zameraný najmä na paleoslavistiku (hlavne problematiku hlaholských pamiatok) a štúrovske obdobie (predovšetkým otázky štúrovej spisovnej slovenčiny). Pokiaľ ide o moje pedagogické pôsobenie, tu nastali iba menšie zmeny, pretože vo väčšej miere ako predtým vyučujem súčasnú slovenskú morfológiu a syntax a pribudli mi aj celkom nové disciplíny (paleografia a dejiny tlačenej knihy), ktorých študijný obsah a štruktúru som navrhol pri formovaní novšieho študijného programu zameraného na editorstvo.

Ak by som sa mal v širšom rámci zamyslieť nad tým, či uplynulé desaťročie neprinieslo nejaké spätné poznanie o prípadných „slepých uličkách“ v mojom bádateľskom smerovaní, môžem povedať, že napriek mojej tematickej „multidimenzionálnosti“ nenachádzam vo svojej odbornej spisbe nejaké výslovne okrajové či odťažité výskumné kroky, ktoré by sa nedali zaradiť do niektorého súboru mnou preferovaných lingvistických výskumov.

Akademické prostredie má výhodu, že ak je človek v dobrej kondícii, môže byť dlho aktívny na svojom pracovisku a aj keď už nie je tým ťažným koňom, môže sa podieľať na jeho chode, na smerovaní, na koncepte výskumu... Ako je to u vás? Teší a naplňa vás práca na katedre tak ako v minulosti, alebo aj to je už iné? Pravdaže, intuitívne predpokladám, že synergia mladších a starších generácií sa musí pozitívne prejavovať napr. v kontinuite, v stabilizácii toho, čo je pre vaše pracovisko charakteristické, v prirodzenosti konfrontácie odlišných generačných pohľadov a energií, ale ako to vyzerá prakticky u vás? Akú na seba beriete úlohu a ako ju naplňate?

Spomínam si, že keď som začínal na našej nitrianskej katedre, pociťoval som nadšené, akiste začiatocnícke potešenie z akejkoľvek práce spojenj s výučbou alebo výskumom. Ak to porovnam s dneškom, tak to sa ma už nedrží, no myslím si, že pozitívne pocity, či už v súvislosti s výučbou alebo výskumom, ma dodnes, vďaka bohu, neopustili. S vďačnosťou spomínam na nezabudnuteľné kolegyne prof. Emu Krošlákovú a doc. Katarínu Habovštiakovú, ktoré sa orientovali na históriu jazyka a takto odborne usmerňovali aj mňa a napokon ma aj nasmerovali na moju pôvodne nezamýšľanú, avšak dnes už dávno s obľubou zažívanú historickojazykovú bádateľskú cestu.

Pokiaľ ide o moje druhé výskumné zameranie, a to na súčasný jazyk, ktoré bolo pôvodne mojou prvou voľbou, tu okrem môjho skvelého vysokoškolského učiteľa a neskôr kolegu prof. Juraja Vaňka musím spomenúť ešte jednu pre mňa mimoriadne inšpirujúcu osobnosť. Bol ňou prof. Ján Oravec, jeden z najvýznamnejších slovenských syntaktikov, s ktorým som sa v čase, keď pôsobil v Nitre, osobne zopárkrát stretol ešte predtým, než som vôbec začal študovať slovenčinu. Dovtedy som sa uchádzal o toto štúdium niekoľkokrát, no v 80. rokoch minulého storočia byť prijatý na vysokoškolské štúdium nebolo pre „nedostatok miesta“ vôbec jednoduché. A tak som to aj vzhľadom na môj vtedy už neštudentský vek vzdal. Avšak spomínané kontakty s profesorom Oravcom v podobe konzultácií na tému syntaxe konkrétneho slovenského nárečia spolu s jeho voľne vysloveným názorom, že by som sa mal aj napriek vyššiemu veku ešte pokúsiť o štúdium slovenčiny, ma priviedli k tomu, že som sa o to predsa len ešte raz pokúsil. A motyka vystrelila – bol som prijatý! Profesor Oravec je teda jednou z osudových osobností na mojej životnej púti. Žiaľ, napokon sa nestal mojim vysokoškolským učiteľom, pretože nás opustil skôr, ako som sa s ním mohol pri mojom školovaní stretnúť. Stal sa však pre mňa veľkým učiteľom vďaka svojmu skvelému syntaktickému dielu.

Dnes mám už viac rokov než pán profesor Oravec v závere svojho pôsobenia na nitrianskej katedre. O našej príslušnosti ku generácii tých starších nás upovedomujú rozličné signály. K tým príjemnejším signálom tohto druhu patria napr. aj situácie, keď mladí kolegovia prejavia prirodzenú vôľu zostať s vami aspoň v krátkom rozhovore o niektorých odborných či teoretických otázkach, lebo predpokladajú, že

u vás môžu nájsť ak aj nie priamo poznatkový zdroj, tak možno len ponuku na spôsob uchopenia problému, prípadne ani nehľadajú ucelené vysvetlenie, ale skôr názor. Hovoríme o talentovaných a už aj patrične rozhladených filológoch. Toto síce nie sú každodenné situácie, no predsa sa príležitostne ešte dejú. Otázkou je, aký osud všeobecne čaká tento typ medzigeneračného dialógu pri dnešnom až bizarnom rozbujení elektronických informačných zdrojov, nehovoriac o umelej inteligencii a jej ponuke na dialóg z pozície najuniverzálnejšieho rozumu všehomíra.

Tieto situácie ani nemôžu byť na každý deň, iba na sviatok. A ten ste mali minulý rok. Na vašom domovskom pracovisku na UKF v Nitre kolegovia zorganizovali v septembri 2025 konferenciu na vašu počesť s názvom Jazyk a jeho premeny. Sú to práve premeny, čo nás obidvoch zaujíma (tak sa volá podtitul knižných rozhovorov Rozhovory o premenách jazyka a jeho výskumu na Slovensku). Sú jedným z leitmotívov vašej odbornej celoživotnej reflexie, ktorá je výnimočná v klasickom chápaní, aké pre uvažovanie o zmenách nastavilo kultové dielo Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Ale jazyk je v dôsledku obrovskej kvantity, rozmanitosti a fragmentovanosti jazykovej praxe natolko neuchopiteľný, že vzniká zásadná otázka, ako pristupovať k výskumu dynamiky jazyka dnes. Možno to ani nie je v ľudských silách, možno to už necháme na umelú inteligenciu? Ako vidíte možnosti sledovania premien v jazyku ľudským (lingvistickým) okom dnes a aký vývoj v tejto oblasti predpokladáte?

Jazyk môžeme skúmať a opisovať ako kód, správanie, produkt, nástroj, proces, tezaurus a pod. s bližšou kategorizáciou kultúrny, verbálny, dorozumievací, sociálny, kognitívny atď. (dorozumievací kód, nástroj sociálnej interakcie, produkt kultúry...). Už toto neúplné vyratúvanie naznačuje, aký široký bádateľský záber je možný a potrebný na výskum jazyka ako spoločenského javu. Odvážim sa však poznamenať, že komplexnejšie skúmať synchronnú dynamiku prirodzeného jazyka znamená odkrývať, analyzovať, interpretovať či vysvetľovať takú často komplikovanú spleť súvzťahností a rôznorodých javov, ktorá je napr. pri základnom intralingválnom bádani zväčša skrytá. Pri výskume dynamiky jazyka riešime ako problém jazykovú zmenu, pričom zisťujeme, čo sa mení, ako sa to mení a prečo sa to mení. To sú nerovnorodé zóny síce kompatibilných, zato však povahovo nesúrodých javov. Náročnosť mnohých úkonov lingvistického výskumu môže byť teda daná aj parametrom odkazujúcim na zložitosť kombinovania rôznorodých zdrojov poskytujúcich výskumné informácie rozličnej povahy a pôvodu.

Intralingválnosť výskumu je dobre kompenzovateľná interdisciplinariťou. Najmä zisťovanie kauzality zmien v jazyku, teda prečo sa niečo deje, si vyžaduje zohľadnenie sociologických a psychologických súvislostí, ktoré sú súčasťou socio- či psy-

cholingvistiky. Ale množstvo relevantných faktorov stále pribúda. Lingvista dnes popri individuálnych a kolektívnych aspektoch jazykovej praxe musí zohľadňovať aj samotné prostredie komunikácie – médium, technologické platformy či špecifiká virtuálnej interakcie –, ktoré do jazykovej dynamiky vstupujú ako ďalšia formujúca vrstva. Ako vnímate tieto nároky a výzvy?

Pokiaľ ide o tzv. extralingválne faktory jazykovej dynamiky, v súčasnosti nadobúdajú vskutku zásadný význam inovácie týkajúce sa technologických podmienok komunikačných kanálov, ktoré majú potenciál utvárať dokonca existenčný rámec pre formovanie nových komunikačných sfér, a teda v konečnom dôsledku aj k nim prislúchajúcich nových jazykovokomunikačných prostriedkov či nástrojov. Stačí, keď tu odkážeme na dnes už bežnú celosvetovo digitálne zosieťovanú komunikačnú sféru, z čoho tiež vyplýva potenciálne neobyčajný nárast zložitosti predmetu lingvistického skúmania.

To nás môže upomínať na možnosti využívať technologicky pokročilé nástroje aj na zefektívnenie lingvistického výskumu. Dnes už je takmer všeobecnou realitou, že ak máme do činenia s veľkými súbormi zložitých kognitívnych operácií či prácnych úkonov, začínajú sa prirodzene využívať služby umelej inteligencie. A tak si myslím, že otázka úlohy umelej inteligencie v jazykovom či jazykovednom výskume vzhľadom na súčasné takmer závrtné napredovanie tejto technológie je už vlastne za dverami. Alebo povedané inak: skôr či neskôr k tomu napokon dôjde. Napriek týmto úvahám si rezervujem priestor na isté pochybnosti. Zrejme pôjde najskôr o zhromažďovanie, triedenie a spracovanie, príp. aj technické vyhodnocovanie získaných dát. Zatiaľ si neviem predstaviť napr. zadanie umelej inteligencii, aby zostavila kodifikačnú príručku morfológie súčasného slovenského jazyka. Mám však aj iné pochybnosti. V takýchto prípadných projektoch by mi nenahraditeľne chýbal vklad osobnosti jazykovedca napr. pri analýze či interpretácii jednotlivých jazykových javov. A kto bude pôvodcom nových trendov a výskumných smerovaní?

Na to, aby virtuálny lingvista prevzal v rozhodujúcej miere úlohu živého jazykovedca, bude zrejme ešte potrebné, aby sa celý koncept umelej inteligencie dostal až do takej fázy vývinu, keď už bude možné hovoriť o vytvorení viac-menej originálnej osobnosti virtuálneho človeka s talentom pre neopakovateľné, osobité vnímanie a mentálne spracovanie sveta a jeho špecifických súčastí. Zatiaľ umelá inteligencia napriek ohurujúcej výkonnosti vlastne iba opakuje po ľuďoch, používajúc formy a spôsoby či postupy, ktoré od nich preberá, čo platí aj vtedy, keď vytvára nejaký výtvarný, hudobný či textový produkt. Zatiaľ teda iba napodobňuje, je to stále iba imitátor, hoci vie pri tom budiť dojem vyššej inteligencie pre svoju rýchlosť, výkonnosť a efektivitu. Ten základný rozdiel, ktorým sa líši umelá inteligencia od človeka, spočíva v tom, že nemá ľudskú invenciu. Jej invencia sa zakladá na variovaní, na nachádzaní najvhodnejších riešení z dostupných variantov. To môže byť na dobrej

pomoci aj lingvistiky, no zatiaľ sa budeme musieť spoľahnúť predovšetkým na našu bádateľskú invenciu.

A to je napokon celkom optimistické. Dokonca verím, že taký virtuálny lingvista ani nemôže vzniknúť práve kvôli tomu, ako jazyk a naša ľudská skúsenosť determinujú pomenúvanie reality. Výraz lingvista má v sebe inherentne zakódovanú subjektivitu, spoločenský status a z neho plynúce dôsledky jeho chápania ako živej osoby. Je v tom aj spomínaná invencia, ale aj intencia ako zásadná motivujúca zložka jeho konania. Tá rozhoduje o cieľi, zámere, postupe a všetkom, čo vedec sleduje a prečo to robí. A to je tá sféra autonómie, ktorú AI nezíska. Pretože (ako bolo formulované už v knihe Ja, robot od Isaaca Asimova) robot môže konať komplexne a „racionálne“, no jeho aktivita je vždy odvodená od pravidiel, ktoré nevytvoril, a cieľov, ktoré nie sú jeho vlastné. Virtuálny lingvista nemôže existovať ako nositeľ vedeckej identity, ako konkurent alebo ekvivalent jazykovedca. A ako model, nástroj, pomocník by sa asi nazýval inak práve preto, aby sme tieto odlišnosti zachovali. Chceme to odlišovať, však?

Je to zaujímavá poznámka. Označenie *virtuálny lingvista* som použil ad hoc, teda nemyslím si, že by toto slovné spojenie malo mať nejakú širšiu komunikačnú perspektívu. Za úvahu však stojí, ako hovoríte, či si už teraz nevšimáť otázku, ako pomenovať, a teda terminologicky vhodne odlišiť živého človeka, t. j. individuálneho lingvistu od elektronického nástroja AI. Možno by bol najmenej problémový taký postup, keď by sa nepomenúvala priamo profesia (*lingvista*), ale by sa na pozícii pomenovacieho substantíva používalo všeobecné označenie, napr. *pomocník*, *asistent*, *výskumník* a pod. v kombinácii s atribútom *digitálny*, *virtuálny*, príp. AI. Môj prostý odhad je však taký, že uvedenú terminológiu napokon do jazykovej praxe prinesú najskôr odborníci z oblasti informačných technológií a bude mať základnú štruktúru napr. v podobe *AI asistent* a práve takto v praxi vygenerované označenie si lingvistická obec napokon osvojí.

Pri svojich úvahách o aktuálnej báze slovenčiny (2015) vymedzujete viaceré faktory, ktoré sú dôsledkom zmien a zároveň generujú ďalšie zmeny v tzv. aktuálnej jazykovej situácii. Spomínate medzivarietovú expanziu, zmenenú hierarchiu komunikačných sfér s dominanciou virtuálnej komunikácie, posuny na škále pripravené vs. spontánne jazykové prejavy atď. Zdá sa, že tieto zmeny sa stále prehlbujú a že jazyk sa ako vesmír stále rozpína, ale zároveň paralelne existujú rôzne socio-komunikačno-jazykové „vesmíry“. Čo si myslíte o súčasnej jazykovej situácii slovenčiny? Čím je charakteristická a čím sa odlišuje od jej predchádzajúcich fáz?

Páči sa mi prirovnanie živého jazyka s jeho nezastaviteľnou dynamikou šírenia zmien k rozpínaniu vesmíru. Na prvý pohľad by sa to mohlo niekomu zdať ako príliš

nadnesený prímer, no keď sa nad týmto prirovnaním zamyslíme, vôbec nemusí byť vnímané ako preexponované. Skutočne platí, že miera dynamiky prirodzeného jazyka je určovaná pohybmi a zmenami v zložitom nastavení jeho jazykovokomunikačného, sociálno-politického, ale aj teritoriálneho statusu. To sú teda vplyvy akoby až „sféricky“ rozmanitých, zato však v prirodzenej jednote pôsobiacich a s jazykom bezprostredne prepojených svetov. Celkom prasto platí, že čím väčšími narastajú a akcelerujú zmeny a pohyby v rámci uvedených troch sfér nášho života, tým výraznejšia je aj pravdepodobnosť nárastu dynamických javov v jazykovej praxi.

Pokiaľ ide o súčasnú jazykovú situáciu slovenčiny, v poslednom čase sa všeobecne hodnotí ako „sociolingvisticky normálna“. Znamená to, že slovenčina je jazyk, ktorý nadobudol povahu demokratického dorozumievacieho útvaru, teda takého, ktorý dokáže byť adekvátny všetkým spoločenským potrebám jazykového kolektívu a na ktorého vývoj či podobu majú rozhodujúci vplyv jeho používatelia ako spoločenstvo. Také je všeobecné a už dlhšie prijímané rámcové označenie súčasnej jazykovej situácie.

Ved' práve! Prijíma sa to tak dlho, že sme si možno nevšimli všetky rôzne odchýlky od normality. Normálnosť jazykovej situácie sa stále chápe v intenciách J. Horeckého a môžeme síce súhlasiť, že slovenčina má povahu demokratického komunikačného nástroja, ale naozaj dokáže byť adekvátny všetkým potrebám celého jazykového kolektívu? Centrum jazykovej praxe (ako vy hovoríte – aktuálna báza spisovnej slovenčiny) sa rozdelilo na fragmenty a každý fragment má svoju konvenciu a normalitu. To, čo je normálne v internetovej komunikácii, nemusí byť normálne v oficiálnom styku. Prečo neuvažujeme o novej normalite a nevšímame si, ako sa menia kritériá normálnosti a vznikajú nové štandardy?

Áno, normalita či normálnosť jazykovej situácie slovenčiny sa dá dnes vnímať nielen ako sociolingvisticky determinovaný status, ale aj cez stav a dynamiku jazykovokomunikačných noriem. Je tu potom široký priestor na analyzovanie súčasných pohybov a zmien v nastavovaní týchto noriem aj ako určitých výrazne sa meniacich konvencií či štandardov v súčasnej komunikačnej praxi.

Pýtate sa však zároveň, či naozaj platí téza o slovenčine ako jazyku, ktorý je adekvátny všetkým potrebám celého jazykového kolektívu. Aby sa nám dal lepšie uchopiť príslušný jazyk, v našom prípade slovenčina, pri úvahách o jeho funkčnej adekvátnosti je potrebné ponímať ho ako komunikačné kontinuum, resp. kontinuum všetkých jeho variet. Slovenčina ako národný jazyk (etnojazyk) je v komunikačnom zmysle kontinuum, teda javí sa ako komunikačná „celistvosť“ všetkých jeho variantností, resp. variet, subvariet, semivariet a ďalších možných alebo formujúcich sa fragmentárnych útvarov aj s ich špecifickými komunikačnými normalitami. A v uvedenom celistvom ponímaní variovanosti potom slovenský národný jazyk vystupuje

vskutku ako adekvátny všetkým potrebám slovenského jazykového spoločenstva, a to práve a len vďaka svojej variantnosti. Napokon, povedané inak: dôkazom funkčnej adekvátnosti súčasnej slovenčiny je vlastne samotná existencia fragmentovanej jazykovej praxe (varíovanosti), ktorá priamo odráža, ba reprezentuje túto jej adekvátnosť – a naopak. O nedostatočnej funkčnej adekvátnosti slovenčiny by vlastne svedčilo to, keby nemala dostatočné nástroje na jazykovo-komunikačnú materializáciu svojej vnútornej variantnosti. Ale ony tu sú a sú funkčné.

Čiže celistvosť slovenského jazyka zaručuje kontinuitu jazykovej normality? To si nemyslím. Fragmentovaná jazyková prax môže byť, ako hovoríte, dôkazom funkčnej pružnosti slovenčiny, no aj signálom, že sa v jednotlivých komunikačných sférach menia kritériá primeranosti či prirodzenosti. Fragmentarizácia môže byť prejavom variantnosti v rámci jedného kontinua, ale určite aj priestorom formovania nových konvencií v jazyku.

Z toho, čo ste sa pýtali vyššie, zostáva ešte zodpovedať otázku, čím konkrétne je charakteristická súčasná jazyková situácia slovenčiny a čím sa odlišuje od jej predchádzajúcich fáz. Aktuálny stav jazykovej situácie môžeme ohraničiť približne obdobím posledných desiatich až pätnástich rokov. Bližšie sa potom dá aktuálna jazyková situácia slovenčiny charakterizovať pri porovnaní s jej predchádzajúcou fázou predovšetkým vyznačením stavu jej vybraných jazykovokomunikačných parametrov. Tu treba poukázať najmä na zmenu v pozícii dominantnej komunikačnej sféry. Vývoj v obsadení tejto pozície počnúc 40. rokmi minulého storočia smeroval od dominantného postavenia vtedajšej sféry umeleckej literatúry cez neskoršiu dominantnosť publicistiky a populárno-náučnej sféry (približne od 80. rokov) až po dominanciu širšie ponímanej mediálnej sféry (od prelomu storočí). Pritom už pred 15 rokmi sme zdôraznili, že stále viac narastá význam internetovej komunikácie, keď sa internet začína javiť ako „komunikačné univerzum“ či komunikačná supersféra.

Po 15 rokoch možno konštatovať, že toto prudko sa vzťahujúce smerovanie už v niektorých ohľadoch naplno prerástlo až do takmer bezkonkurenčnej komunikačnej dominancie. Aktuálne je spoločenský fenomén sveta internetovej komunikácie stále zásadnejšie posilňovaný výrazným zjavom sociálnych sietí. V praxi to znamená nielen zverejňovanie osobných postov bežných alebo aj spoločensky relevantne zaradených používateľov sociálnych sietí, ale predovšetkým vznikajú celkom nové sociálno-komunikačné pozície nezávislých influencerov. Tí popri šírení príslušného obsahu majú svoj necielený, avšak prirodzený vplyv aj na stav najmä hovorenej jazykovej praxe vrátane jej dynamiky.

Keď v predchádzajúcej fáze vývoja jazykovej situácie s dominanciou mediálnej sféry boli pre mladšiu generáciu používateľov jazyka jazykovými autoritami te-

levízni redaktori spravodajstva (ako ukázal hodnoverný dobový výskum), dnes pri dominancii internetovej komunikácie síce už nehovoríme o jazykovej autorite, ale skôr o prirodzenom jazykovom vzore, ktorým sa pre súčasnú mladšiu generáciu stávajú tí najviac sledovaní – influenceri.

Takže my sledujeme jav, v ktorom influenceri získavajú mienkotvornú silu presahujúcu niekdajší dosah spravodajských či poradenských autorít, no stále si vystačíme s označením „prirodzený jazykový vzor“. Nie je to predsa len príliš zhovievavé? Nejde už iba o slovník, módné obraty či uvoľnenie normy, ale o celý spôsob komunikácie: o intencie, techniky pôsobenia, naratívy a modely interakcie. V nich sa neraz presadzujú manipulácia, hejting, nálepkovanie, znecitlivenie voči druhému, ba aj istá forma dehumanizácie. Ak sa tieto javy stávajú bežnou súčasťou verejnej komunikácie, nemali by sme sa pýtať, či ešte stále opisujeme „normálnu situáciu“, alebo už skôr stav, v ktorom sa sama norma verejného dorozumievania citeľne posúva?

To je veľmi presné. V týchto súvislostiach je naozaj namieste otázka, či nehrozí, že vinou sociálnych sietí sa nám dostane takpovediac pod kožu nová, a to deformovaná komunikačná normalita, nahľadávajúca azda až základy nášho síce veľmi mierneho, často aj blúdiveho a dlhé veku trvajúceho, no predsa len civilizačného smerovania k lepšej spoločnosti.

Ešte stále si myslíte, že pri opise dynamiky normy slovenčiny treba pracovať s pojmom „aktuálna kultivovaná norma“? Podarilo sa vám prehľbiť toto presvedčenie a nájsť ďalšie príklady a argumenty, alebo ste svoj postoj prehodnotili a modifikovali? Je možné vymedziť nejakú sféru alebo typ komunikátov, ktoré by takúto normu výstižne reprezentovali?

Kultivovanosť je spoločensky široko platná hodnotová kategória prienikovo zasahujúca predovšetkým do nášho sociálneho, kultúrneho a estetického prežívania reality. Je exponovaná v našom správaní a jeho výsledkoch, a teda je prítomná a poznateľná v našich duchovných a materiálnych artefaktoch. V uvedenom zmysle je jedným z takýchto artefaktov aj naše verbálne správanie. Byť kultivovaný vo verbálnom správaní je vlastne snaha dosiahnuť pozitívnu spoločenskú akceptáciu.

Možno to stále platí, ale nemení sa aj podoba kultivovanosti? To, čo sme kedysi považovali za kultivované – vysoký štýl či jazyková elegancia –, môže v určitých komunikačných sférach pôsobiť skôr neprimerane alebo odťažito. V sociolingvistiky sa v tejto súvislosti hovorí o fenoméne digital vernacular, teda o prirodzene formovanom jazyku digitálneho prostredia. Nejde o ústup kultivovanosti, ale o jej presun do iného registra – k novej forme komunikačnej „ľudovosti“, ktorá má vlastné normy, vlastnú estetiku aj vlastné kritériá prijateľnosti?

Uvedené je výstižným pripomenutím toho, že kultivované verbálne správanie nespočíva len v kultivovanosti použitej jazykovej normy, ale súčasne a neoddeliteľne aj v kultivovanosti realizovaných komunikačných noriem. Vyššie sme si však položili otázku, či ešte treba pracovať s pojmom „aktuálna kultivovaná (jazyková) norma“. Pri hľadaní odpovede je tu nutné najprv sa spýtať, v akom vzťahu sú vlastne kultivovanosť a jazyková norma.

V axiologickom chápaní vzťah medzi normou a kultivovanosťou zodpovedá takému vzťahu, aký je medzi prostriedkom a cieľom. A tak osvojenie si normy a jej rešpektovanie v praxi je v uvedenom ponímaní nielen prostriedkom na dosahovanie kultivovanosti, ale zároveň aj jej prejavom. Opakom kultivovanosti, t. j. stavu, keď ide o nedodržiavanie normy, je potom prirodzenosť, myslená vlastne ako naturalnosť („necibrenosť“). Ukazuje sa teda, že ani pri riešení otázok teórie spisovného jazyka kultivovanosť ako kategóriu bezprostredne spätú s normou nie je dôvod obchádzať.

Ako teda možno vymedziť pojem *kultivovaná norma*, pokiaľ ide o verbálne správanie? V rámci normatívnej sústavy slovenského národného jazyka, ktorá je daná jeho sociálno-komunikačnou i teritoriálnou variantnosťou, axiologické kritériá kultivovanej normy spĺňa v prvom rade *kodifikovaná norma*. Kodifikovaná (ideálna) norma sa však v jazykovej praxi realizuje primárne v písanej forme. V takejto podobe aplikujú ideálnu normu predovšetkým tí kultivovaní používatelia spisovnej slovenčiny, ktorí nielen obsahom a výrazom, ale aj normovanými, teda preskripciou danými jazykovými prostriedkami naplňajú svoj viac či menej vedomý cieľ byť spoločensky patrične akceptovaní. Ide nadovšetko o používateľov, ktorých jadro tvoria najmä publicisti aktívni v rámci rozhodujúcich funkčných štýlov spisovnej slovenčiny. Tí sa napospol snažia, prezentujúc vlastnú kultivovanosť, rešpektovať ideálnu normu tak, aby sa od nej vedome neodkláňali a aby jej prípadné nezámerné porušovanie minimalizovali. Zámerný odklon od kodifikovanej normy tu býva marginálny a javí sa skôr ako raritný.

Výrazne odlišný stav, pokiaľ ide o výskyt kultivovanej normy, sa však črtá v hovorenej podobe spisovnej slovenčiny. V hovorenej praxi totiž kodifikovaná (ideálna) norma, ktorej bezpochyby prislúcha status kultivovanosti, sa ako celistvý útvar vyskytuje pomerne obmedzene a aj to spravidla v pripravených (teda nie spontánných) ústnych prejavoch. Ibaže práve spontánne (nepripravené) ústne prejavy vznikajúce na spisovnom základe sú dominantnými konštituentmi štandardnej variety, ktorá vystupuje ako spoločensky mimoriadne rozpriestranená a zároveň najdynamickejšia existenčná forma slovenského národného jazyka. Táto v klasifikačnom zmysle síce nespisovná (iba štandardná), pritom však na spisovnej báze budovaná varieta má vďaka spomínaným danostiam potenciál umožňovať aj formovanie aktuálnej kultivovanej normy, resp. jej živú, aktuálnu dynamiku.

Mechanizmus fungovania prirodzeného jazyka je tu potom taký, že jednotlivé inovujúce prvky schopné obmieňať normu sú sporadicky prenášané z hovorenej podoby aj do písanej. Toto sa však pri jednotlivých jazykových javoch začína diať v relevantnom rozsahu až vtedy, keď si takéto konkrétne odklony od kodifikovanej normy osvoja v širšom kolektívnom povedomí ako zažitú predovšetkým kultivovanú prax používateľa jazyka. Ide vlastne o prostú dištinkciu normy od úzu v jazykovej praxi, čo je prirodzená jazykovokomunikačná rola hlavne kultivovaných používateľov.

Toto sú procesy, ktorými sa formuje aktuálna kultivovaná norma, teda taká, ktorá má síce danosti spisovnej normy (najmä pokiaľ ide o kritérium ustálenosti), no nie je kodifikovaná. V súčasnosti v procese jazykovokomunikačnej dištinkcie normy od úzu sa nachádzajú napr. nekodifikované tvary *otcove auto*, *matkine pero* – *ženy/ deti tam boli samé* – *Koho je to bicykel?* – *Bol to čas, kedy sme...* – *s prsiami, poliami, moriami* a pod.

Je niečo vo vašom postoji alebo v reflexii iné, čo by ste pred desiatimi rokmi netušili, nemysleli, nepredpokladali? Niečo, čo by ste dnes povedali inak alebo vôbec? V humanitných vedách je táto možnosť celkom legitímna, pretože keď sa menia okolnosti fungovania jazyka, môže sa meniť aj optika a hodnotenie objektu. Ale sú aj vedci, ktorí trvajú na svojom. Napr. V. Blanár v rozhovore povedal, že nič nedopĺňa, nič nedodáva. Ako je to u vás?

Spätne som kritický skôr k niektorým svojim krokom v osobnom živote, ktoré som mohol spraviť tak, aby som bol spokojný či spokojnejší vtedy aj dnes. Nejde však o žiadne dramatické či osudové omyly alebo chyby. Ale takto to hodnotím, myslím si, veľmi veľa ľudí v mojom veku. Ak uvažujem o tom, či by som bol mal vo svojom vedeckom bádani robiť či urobiť niečo inak, neprichodí mi na um žiadne konkrétne mylné vyjadrenie, interpretácia či tvrdenie, ktoré by ma dodnes prenasledovalo. Ako to už býva, človek ľutuje len to, čo nespravil, nestihol. Mrzia ma chvíle tvorivého útľumu, ktoré na mňa doliehali a nedovolili mi pracovať v tom rozsahu a hĺbke, ako by som chcel.

Ako prechádzame zákrutami času, tak mávame chuť sa pristaviť a predstaviť si, čo by na určitý jav alebo situáciu povedali naši rodičia, známi, kolegovia, ktorých sa už nemôžeme opýtať. Napr. čo by hovoril prof. Horecký na súčasnú jazykovú situáciu, ako by dnes o norme písal J. Ružička, o čom by v rozličnostiach písal L. Dvonč...? Ale už je to len na súčasníkoch. Dokonca aj tradičný rozpor medzi tzv. systémovolingvistickým a sociolingvistickým prístupom k súčasnému jazyku, kodifikácii a norme už nie je vyhrotený, resp. vôbec sa nemanifestuje, nedochádza ku konfrontáciám. Vnímate to tiež? Čomu to pripisujete? A nie je tej konfrontácie aj škoda? Nebola užitočná v tom, že generovala výzvu pre formulovanie zreteľného postoja, teoretic-

kých princípov, ideového základu vnímania vlastného pohľadu na jazyk a jeho dynamiku v našej lingvokultúre? Vyžadovala aj formulovanie presvedčivých argumentov v diskusii. Významným bočným efektom tejto konfrontácie bolo teoreticko-argumentačné posilnenie každej strany a legitímnosť koexistencie odlišných názorov na ten istý fenomén. Stratila otázka jazykovej správnosti a normy svoju výbušnosť, alebo si len jazykovedná komunita uvedomuje obmedzenosť svojich kompetencií v tejto oblasti?

Postrehy o dnešnom stave donedávna pomerne častých diskusií medzi reprezentantmi dvoch protikladných prístupov k základným otázkam súčasnej spisovnej slovenčiny sú nielen aktuálne, ale aj podnetné a vedecky zásadné. Dôležité je v tejto súvislosti najmä upozornenie na skutočnosť, že takto orientované konfrontačné diskusie v súčasnosti výrazne ustúpili, ba dokonca možno povedať, že ustali. Pýtate sa, či dnešná faktická absencia vyhrotených vedeckých sporov o chápanie normy a jej kodifikácie nepovedie napokon k ochudobneniu postupov vedeckej argumentácie v tejto sfére lingvistického uvažovania a výskumu. Pri odpovedi sa v prvom kroku ako isté poučenie ponúkajú dejiny nášho spisovného jazyka, kde majú svoje významné miesto práve zápasy o jeho podobu.

Od najstarších snáh o kodifikačné ustanovenie spisovnej normy sme práve v týchto otázkach svedkami zápalistých, ba často aj veľmi ostrých výmen názorov medzi nositeľmi vzájomne polarizovaných postojov. Nuž pripomeňme si stručne aspoň tie najпамätnejšie konfrontácie. Hneď na začiatku stoja rázne bernolákovsko-bajzovské polemiky zastúpené najmä spismi *Anti-Fándly* (J. I. Bajza 1789) či *Toto maličké písmo* (A. Bernolák 1790), následne sú to ostré štúrovsko-kollárovské spory z jednej strany až pamfleticky znevažujúce nový spisovný jazyk, predovšetkým J. Kollár (v zborníku *Hlasové...*, 1846) v konfrontácii s obranným postojom napr. Ľ. Štúra (článok *Hlas oproti Hlasom*, 1846), ďalej pri hodžovsko-hattalovskej reforme nemožno opomenúť finálnu polemickú diskusiu medzi Ľ. Štúrom (recenzia Hattalovho titulu *Grammatica linguae Slovenicae*, 1851) a M. Hattalom (*Oprava posúdenia mojej mluvnice*, 1852), do pozornosti sa nám ponúka aj dobre známy spor o náležitosti podôb viacerých javov kodifikovaných v prvých *Pravidlách slovenského pravopisu*, ktorý vyvrcholil vydaním rozsiahlejších článkov H. Barteka (v Slovenských pohľadoch, 1931) a V. Vážneho (v Sborníku Matice slovenskej, 1931), no a hodno tu odkázať tiež na následné zásadné spory o charakter reformy slovenského pravopisu z hľadiska miery „odslovenčovania“ (podľa H. Barteka) verzus miery puristickej (podľa jeho oponentov), ktoré sprevádzali vydanie Pravidiel z r. 1940, ale aj 1953.

I keď tento stručný historický výpočet vôbec nie je konečný, vidno, že intenzívne polemiky a spory pri stanovovaní spisovnej normy majú v našej kultúrnej histórii dlhú a pevnú tradíciu. V posledných desaťročiach (od polovice 90. rokov) však ťa-

žisko riešenia týchto otázok bolo postavené na širšiu teoreticko-metodologickú bázu. A tak minimálne prvé dve desaťročia z posledných tridsiatich rokov stáli proti sebe v zásadných sporoch na jednej strane predstaviteľa tradičného systémovolingvistického prístupu a na druhej strane novo sa formujúceho sociolingvistického, ako aj pragmalingvistického prístupu. V poslednom desaťročí však nastal vyššie spomínaný útlm tohto vedeckého zápasu.

Teda ako a v čom nás pri jeho vysvetľovaní môže naša história poučiť?

Ukazuje sa, že ústup ostrých a pôvodne tematicky závažne vymedzených jazykových polemík zaznamenávame v minulosti predovšetkým vtedy, keď sa spor (1) vyčerpá práve tematicky (obsahovo) alebo (2) stratí svoju relevantnosť vo vzťahu ku komunikačnej praxi, prípadne (3) jeho vedecký prínos sa koncepcne naplní. Možno povedať, že aktuálny ústup spomínaných diskusií je motivovaný viac či menej všetkými tromi uvedenými indikátormi.

A ešte na záver. Súhlasím s tézou o užitočnosti vyhrotených vedeckých debát o otázkach spisovného jazyka. Ich užitočnosť sa preukazuje aj pri pohľade do našej kultúrnej histórie. Takéto spory napokon skôr či neskôr viedli k spoločensky prijateľnému, i keď zväčša len postupne a dlhšie budovanému konsenzu jazykového spoločenstva. A k tomuto dnes vskutku smerujeme aj my, čo vo svojej podstate signalizuje aj samotný ústup vyhrotených diskusií. Onen pozvoľna sa formujúci konsenzus sa však zatiaľ črtá len ako východisko pre praktickú koexistenciu dvoch zásadne odlišných teoreticko-metodologických prístupov, a teda nie v absolútnom príklone k jednému z nich. Konsenzus sa tu teda javí v akceptovaní toho, že normu možno hľadať tak „v knižnici“, ako aj „na ulici“, resp. že ju možno nachádzať s primárnou oporou buď o systém, alebo o ustálené používanie. V konečnom dôsledku však potom o jazykovej správnosti aj tak dominantne a najmä v dlhodobej perspektíve rozhoduje až jazyková prax.

V minulom rozhovore (2015) sme spomínali, že máte rád obidve tváre slovenčiny – aj tú aktuálnu, mladšiu, aj tú historickú. Pozerali ste sa za poslednú dekádu aj do tej historickej? Myslíte si, že je stále čo objavovať?

Svoju historicko-súčasnú „dvojdmost“ som neopustil, a teda venoval som sa aj historickým témam. Popri obľúbenej tematike štúrovskej spisovnej slovenčiny, kde som sa zamerlal napr. na význam štúrovských Slovenských národných novín pre formovanie spisovnej štúrovčiny, alebo na skúmanie významu diela J. M. Hurbana pre formovanie spisovného jazyka, venoval som sa tiež analýze Bartekovej teórie spisovného jazyka z obdobia 30. rokov minulého storočia. Okrem toho chcem v tejto súvislosti osobitne spomenúť Martina Hattalu, pretože som si ho uctil pri významnej príležitosti 200. výročia jeho narodenia, a to príspevkom v relevantnom periodi-

ku *Konštantínove listy*. K tomu však treba navyše poznamenať, že slovenská lingvistická obec si oficiálne toto pamätné výročie viac-menej nevšimla. Jeho osobnosť si nepripomenula zorganizovaním vedeckej konferencie, ba k tomuto výročiu nevyšiel ani žiadny článok v Slovenskej reči.

Musel by ten článok niekto napísať a poslať do redakcie. Nie je to otázka do radov historikov jazyka?

Samozrejme. Táto moja poznámka bola iba konštatovaním, veď redigovanie Slovenskej reči neznamená, že si ju redaktori napíšu sami. Rád by som tu však veľmi stručne uviedol aspoň niektoré dôležitejšie myšlienky zo spomenutého príspevku, pretože M. Hattala si v súvislosti so svojím významným okrúhlym výročím zaslúži v najstaršom slovenskom lingvistickom periodiku aspoň takúto stručnú spomienku.

Článok pod názvom *Martin Hattala a jeho vklad do diskusie o historickom pomere medzi hlaholikou a cyrilikou* (Kralčák 2021) sa zaoberá v istom zmysle neznámym, resp. neuvádzaným Hattalovým vedeckým vystúpením (uverejnil dva články), ktorým sa zapojil do diskusie o dobovo aktuálnej paleoslavistickej téme, kde išlo o riešenie otázky vzťahu medzi hlaholikou a cyrilikou z hľadiska ich historickej pôvodnosti. Hattala sa v týchto svojich polemických výstupoch k otázkam pôvodnosti slovanského písma postavil na stranu tradičného názoru uznávajúceho prvotnosť cyriliky oproti hlaholike, a to v čase, keď už pod vplyvom nových objavov hlaholských textov išlo o ťažko udržateľný názor. Napriek tomu niektorými svojimi poznatkami prispel k dôkladnejšiemu priebehu vedeckého diskurzu o jednej zo základných otázok paleoslavistiky. Treba zdôrazniť, že M. Hattala sa síce názorovo v uvedenej otázke rozchádzal s P. J. Šafárikom, no týmto výskumom sa v našej lingvistickej histórii zaradil k nemu ako k jednému z najvýznamnejších paleoslavistov, ktorý napokon zásadne prispel k uznaniu hlaholiky ako pôvodného slovanského písma.

Vaše uvažovanie ukazuje, že poznanie dejín jazyka umožňuje lepšie porozumieť jeho prítomnosti. Jazyk bol vždy predmetom názorových „zápasov“ o určité idey, hodnoty a ciele. Dnes to už nie sú spory o písmo a polemiky sa presúvajú k iným otázkam, ktoré súčasní lingvisti považujú za podstatné. Ak teda jazyk vnímame ako isté perpetuum mobile, čo je podľa vás tou energiou, ktorá ho udržiava v pohybe – a čo dnes predstavuje najväčšiu motiváciu pre jeho ďalší výskum?

Prírodný jazyk sa z istého uhla pohľadu vskutku javí ako nejaké perpetuum mobile. Je to tak vtedy, keď nás prekvapuje, že bez toho, aby ho niekto cieľavedome riadil, neustále vykazuje dynamiku svojich prvkov a štruktúr v podobe obmieňania ich foriem a funkcií. To by mohlo svedčiť priam o akejsi záhadnej autonómnosti jazyka. Teda akoby išlo o nejaký dávno-pradávnou rozpohybovaný dynamický stroj, ktorý pre

svoj vývoj nepotrebuje dodávanie žiadnej ďalšej energie, pretože jeho fundamentálnou danosťou je samohybnosť a k tomu navyše prítomnosť akéhosi autopilota.

Prirodzený jazyk je vlastne naozaj čosi ako stroj a či neobyčajne zložitý mentálny nástroj, ktorý v teleologickom zmysle smeruje k neustálej, nikdy nekončiackej optimalizácii sústavy svojich konštituentov. Táto „záhada samopohybu“ sa však rýchlo rozplynie, keď porovnáme ktorýkoľvek živý prirodzený jazyk napr. s latinčinou. Ukazuje sa teda, že aj taký „stroj pohybu“, ako je prirodzený jazyk, potrebuje na svoju optimalizačnú obmenu nejaký typ životodarnej energie zvonka. Tou energiou je nepochybne každodenná rečtovorná činnosť jeho používateľov, ktorá vďaka trvalému kontinuálnemu pôsobeniu má potenciál prechádzať zároveň do novej kvality a perspektívne sa stávať aj jazykotvornou, teda normotvornou činnosťou. Žiada sa iba dodať, že tým pomyselným dizajnérom zmien živého prirodzeného jazyka sú typologicky pestré a dynamicky sa meniace mimojazykové, medzijazykové i vnútrojazykové činitele, teda najmä tzv. sociofaktory pôsobiace na verbálne správanie jeho používateľov.

Na druhej strane ak hovoríme o energii a neustálom vývine, dôležitá je aj druhá strana mince. Ako sa vám z hľadiska stability javí budúcnosť nášho národného jazyka? Vy ste optimista, ale bude slovenčina dostatočne odolná, sebestačná a ofenzívna, aby zostala adekvátnym komunikačným nástrojom pre všetkých svojich súčasných aj budúcich používateľov?

Podobnú otázku som pred pár rokmi dostal od redaktora spravodajského portálu TERAZ.sk, ktorý sa pýtal, či sa dá predpovedať budúcnosť slovenčiny. Aj dnes odpovedám podobne (porov. Kralčák 2023). Myslím si, že každá nová generácia bude prirodzeným používaním slovenčiny iniciovať postupné, viac či menej badaateľné zmeny v jej štruktúrach, aby si ju „optimalizovala“ pre vlastné potreby. Potvrďuje sa, že globalizačné jazykové vplyvy budú silnieť, a tak miera zachovania svojrázu slovenčiny a perspektív jej trvalej vitality bude závisieť od toho, aký cit budú mať nasledujúce generácie pre slovenskú jazykovo-kultúrnu osobitosť a ako ju budú formovať a rozvíjať. Ak toto formovanie nestratí spontánnosť a naša kultúrna osobitosť bude naďalej zrástena so špecifickosťou nášho jazyka, slovenčina má ako jedinečný jazyk pred sebou optimistickú budúcnosť.

Literatúra

BAJZA, J. I. (1789): *Anti-Fándly*. Halle.

BARTEK, H. (1931): Pravidlá slovenského pravopisu. In: *Slovenské pohľady*, 47/9, 579 – 586.

BERNOLÁK, A. (1790): Toto maličké písmo má sa páňovi Anti-Fándlymu do jeho vlastných rúk odevzdať. Trnava: Václav Jelínek.

HATTALA, M. (1852): Oprava posúdenia mojej mluvnice. In: *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život*, 3/9, 78 – 79; 3/10, 84 – 85; 3/11, 90 – 91.

- HLAVATÁ, R. a kol. (2019): *Jazyk ako text*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre.
- KOLLÁR, J. (1846): *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky*. Praha: České museum.
- KRALČÁK, Ľ. (2014): *Pôvod hlaholiky a Konštantínov kód*. Martin: Matica slovenská.
- KRALČÁK, Ľ. (2017a): Aktuálna báza spisovnej normy. In: Chocholová, B. – Molnár Satinská, L. – Múcsková, G. (eds.): *Jazyk a jazykoveda v pohybe II*. Bratislava: Veda, 180 – 185.
- KRALČÁK, Ľ. (2017b): Aktuálna kultivovaná norma a dynamické tendencie v morfológii súčasnej slovenčiny. In: Wachtarczyková, J. (ed.): *Aktuálne otázky slovenského jazyka*. Bratislava: SAV, 31 – 38.
- KRALČÁK, Ľ. (2017c): Explanačný základ Štúrovej gramatiky. In: Ondrejovič, S. – Kmitňová, J. (eds.): *Jazykovedné dielo Ľudovíta Štúra v historických a súčasných interpretáciách*. Bratislava: Veda, 42 – 55.
- KRALČÁK, Ľ. (2017d): Henrich Bartek a teória spisovného jazyka v tridsiatych rokoch 20. storočia. In: Kačala, J. – Rydlo, J. (eds.): *Henrich Bartek v slovenskej jazykovede a kultúre*. Bratislava: Post Scriptum, 121 – 131.
- KRALČÁK, Ľ. (2017e): Ľudovít Štúr a formovanie spisovnej slovenčiny. In: Krno, S. (ed.): *Ľudovít Štúr – Európan, národovec a reformátor*. Bratislava: Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 122 – 156.
- KRALČÁK, Ľ. (2017f): Prečo je cyrilo-metodská tradícia súčasťou našich kultúrnych dejín? In: Kralčák, Ľ. – Pukanec, M. (eds.): *Lexikálne a frazeologické konfrontácie od Veľkej Moravy po súčasnosť*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 18 – 26.
- KRALČÁK, Ľ. (2017g): Štúrova Nauka reči slovenskej ako kodifikačný text. In: Glovňa, J. (ed.): *Historický a sociolingvistický kontext kodifikácií slovanských jazykov*. Bratislava: Veda, 25 – 32.
- KRALČÁK, Ľ. (2021): Martin Hattala a jeho vklad do diskusie o historickom pomere medzi hlaholikou a cyrilikou. In: *Konštantínove listy*, 14/2, 139 – 147.
- KRALČÁK, Ľ. (2022a): Dynamika spisovnej variety súčasnej slovenčiny. In: Panajotov, V. a kol. (eds.): *Súčasná slovakistika – súradnice a vektory*. Sofia: Univerzita sv. Klimenta Ochridského, Univerzitné vydavateľstvo „St. Kliment Ochridski“, 57 – 65.
- KRALČÁK, Ľ. (2022b): Syntaktický izomorfizmus a špecifické typy príslovkových určení. In: Dziviaková, M. – Horváthová, L. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia*. Bratislava: UK, 122 – 129.
- KRALČÁK, Ľ. (2023): *Slovenčina nie je najťažší jazyk na svete*. In: Spravodajský portál Tlačovej agentúry Slovenskej republiky TERAZ.sk. Dostupné na: <https://www.teraz.sk/slovensko/lubomir-kralcak-slovencina-nie-je/723522-clanok.html> (cit. 8. 4. 2026).
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU S ABECEDNÝM PRAVOPISNÝM SLOVNÍKOM (1931): Praha: Štátne nakladateľstvo.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU S PRAVOPISNÝM SLOVNÍKOM (1940): Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU S PRAVOPISNÝM SLOVNÍKOM (1953): Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- ŠTÚR, Ľ. (1846): Hlas oproti hlasom. In: *Orol Tatranski*, 35, 274 – 276, 36, 282 – 284.
- ŠTÚR, Ľ. (1851): Grammatica linguae Slovenicae, auctore Martino Hattala (rec.). In: *Slovenskje pohľadi na vedi, umeňja a literatúru*, 2/6, 215 – 220.
- VÁŽNÝ, V. (1930): Pravidlá slovenského pravopisu. In: *Sborník Matice slovenskej pre jazykozpyt, národopis a literárnu históriu*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1 – 38.
- WACHTARCZYKOVÁ, J. – KRALČÁK, Ľ. (2015): Mať v sebe aspoň drobnú iskričku objavnosti. In: *Slovenská reč*, 80/3 – 4, 226 – 243.
- WACHTARCZYKOVÁ, J. a kol. (2019): *Očami slovenských jazykovedcov: Rozhovory o premenách jazyka a jeho výskumu na Slovensku*. Bratislava: Veda.

Internetové zdroje

[1] <https://www.reflex.cz/retroview> (cit. 9. 5. 2026).

[2] https://www.juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci (cit. 9. 5. 2026).

Jana Wachtarczyková

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Panská 26, 811 01 Bratislava

E-mail: jana.wachtarczykova@juls.savba.sk

ORCID: 0009-0005-4032-408X

Ľubomír Kralčák

Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta

Štefánikova trieda 67, 949 74 Nitra

E-mail: lkralcak@ukf.sk

ORCID: 0000-0002-2550-4366